

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

*Психолого-педагогічний факультет
Кафедра екологічної психології та психічного здоров'я*

В.А. Дяченко

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи
студентів з дисципліни
«Клінічна психологія»
для студентів IV курсу спеціальності «Психологія»

Чернігів – 2012

УДК 378.091.322:159.9 (076)

ББК Ю9р 30-267

Д 99

Рецензенти:

Шмаргун В.М. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету праці та соціального управління Чернігівського державного технологічного університету.

Скребець В.О. – завідувач кафедри екологічної психології та психічного здоров'я, доктор психологічних наук, професор Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка

Дяченко В.А.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Клінічна психологія» для студентів IV курсу спеціальності «Психологія». – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2012. – 75 с.

УДК 378.091.322:159.9 (076)

ББК Ю9р 30-267

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст самостійної роботи з дисципліни «Клінічна психологія», методичні рекомендації до написання реферату, теми рефератів, методичні рекомендації до самостійної роботи, організацію та форми самостійної роботи студентів, вказівки до виконання індивідуальних творчих завдань, варіанти творчих завдань, питання для самоконтролю, питання з підготовки до іспиту, а також список літератури.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради психолого-педагогічного факультету

(Протокол № 3 від 29.10.2012 р.)

© В.А. Дяченко, 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Частина I. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ	7
Частина II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ	
Модуль I. Науково-методологічні проблеми клінічної психології з основами медичної деонтології і психосоматики.....	9
Модуль II. Основи нейропсихології.....	15
Модуль III. Психопатологія особистості і поведінки з основами корекції та психопрофілактики.....	19
Теми та плани семінарських занять.....	23
Частина III. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ВИКОНАННЮ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
Організація та форми самостійної роботи студентів	39
Практичні завдання для самостійної роботи.....	42
Методичні рекомендації до написання реферату.....	42
Теми рефератів.....	44
Варіанти індивідуальних творчих завдань.....	45
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	48
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	50
ЛІТЕРАТУРА	54

ПЕРЕДМОВА

Програма курсу «Клінічна психологія» складена з урахуванням сучасних вимог до вивчення і корекції порушень та трансформацій індивідуально-психічних і особистісних властивостей людини при різноманітних формах психічної патології. Особливості екологічного, культурно-економічного та соціально-демографічного стану сучасного суспільства породжують загальну стресогенність, напруженість та часткову невизначеність життя окремої людини, що сприяє збільшенню вірогідності виникнення різноманітних психопатологічних станів та їх наслідків у широкому загалі соціальних верст населення. Особливо небезпечними є тенденції загального зниження адаптаційних та компенсаційних можливостей особистості у представників дитячого та шкільного віку. Знання основних механізмів формування психопатологічних порушень, їх діагностики, корекції, психотерапії, а також засобів реабілітації особистості до умов її соціального оточення та вимог учбової і трудової діяльності – необхідний компонент реалізації цілей і завдань як безпосередньо державних установ освіти, так і широкого кола фахівців, робота яких пов'язана з формуванням гармонійної особистості.

Мета курсу: сформувати базові знання по теорії, методології та практиці клінічної психології, ознайомитись з функціями та завданнями клінічної психології в підвищенні адаптаційних можливостей людини, охороні здоров'я, діагностиці, корекції, реабілітації при різних видах захворювань.

Завдання курсу:

- показати необхідність і важливість поглиблених знань про основні закономірності психології хворої людини (критерії нормальної, тимчасово зміненої, та хворої психіки), психічне та психологічне здоров'я, психологічну атмосферу умов лікувального процесу, корекції і реабілітації хворих;

- сформувати основні уявлення про психологічні механізми психосоматичних, нейропсихологічних і патопсихологічних порушень, девіації та аномалії особистості, їхній зв'язок з індивідуально-особистісними властивостями людини, та методи їх діагностики, профілактики, корекції і психотерапії;

- розглянути методичний арсенал надання психологічної допомоги людям, що опинилися у кризових станах внаслідок вікових, індивідуально-психологічних, соціально-демографічних та техногенних факторів життєдіяльності, психокорекції суїцидальних та танатологічних тенденцій особистості;

- озброїти студентів знаннями основних принципів і законів медико-психологічної деонтології, включаючи питання взаємовідносин лікаря (психолога), близького оточення та формально-виробничих структур і хворого в процесі його лікування та соціально-трудова адаптації;

- виробити в студентів позицію професійного, толерантного, емоційно-теплого ставлення до психічно хворих та позитивно-оптимістичного

спрямування у взаємостосунках з ними в процесі реабілітаційної та профілактичної роботи.

Сприяти формуванню практичного спрямування набутих знань за рахунок співставлення теоретичних уявлень про сутність психопатологічних феноменів зі знаннями про основні психотерапевтичні, корекційні та профілактичні засоби, що використовуються для потреб психологічної допомоги хворим людям.

По закінченню курсу студенти повинні **знати:**

- основні поняття клінічної психології, її прикладні завдання і їх вклад в розвиток теорії психології;
- історію зарубіжної і вітчизняної клінічної психології як базової дисципліни для розвитку інших прикладних областей психології;
- основні види і психологічні механізми порушень психічної діяльності і змін особистісної сфери при психічних, поведінкових і соматичних захворюваннях;
- основні напрямки діяльності клінічного психолога: психологічна діагностика, психологічна корекція (психотерапія), психологічне консультування, соціальна реабілітація хворих;
- основні методичні підходи (експериментально-психологічний, клініко-психологічний) та методи клінічної психології.
- основні закономірності психології хворої людини (критерії нормальної, тимчасово зміненої, та хворої психіки), психічне та психологічне здоров'я, психологічну атмосферу умов лікувального процесу, корекції і реабілітації хворих;
- основні уявлення про психологічні механізми психосоматичних, нейропсихологічних і патопсихологічних порушень;
- девіації та аномалії особистості, їхній зв'язок з індивідуально-особистісними властивостями людини, та методи їх діагностики, оптимізації, корекції і психотерапії.

вміти:

- застосовувати всі вище перераховані знання і вміння з врахуванням вікової специфіки;
- застосовувати базові клініко-психологічні знання в практичній роботі з різноманітними (віковими, соціальними, професійними, нозологічними) групами населення, пропагувати знання в галузі психогігієни, здорового образу життя і профілактики станів нервово-психічної дезадаптації;
- застосовувати знання клінічної психології для вирішення наукових і практичних завдань в інших прикладних галузях психології.

Основні форми роботи в процесі вивчення дисципліни: лекції, семінари; самостійна робота.

На лекційних заняттях студенти засвоюють теоретичний матеріал з курсу, окреслений програмою.

На семінарських заняттях на основі самостійного опрацювання психологічної та довідникової літератури студенти набувають нових знань, поглиблюють знання, отримані на лекційних заняттях, розкривають суть окремих питань та психологічних проблем, пов'язаних з темами заняття.

Предмет викладається на 4-му курсі в 8-му семестрі для студентів психолого-педагогічного факультету спеціальності «Психологія». Курс складається з 30 годин лекційних і 20 годин семінарських занять. По закінченню курсу для студентів психолого-педагогічного факультету проводиться іспит.

Частина I. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№п/ п	Назва розділу, теми	Кількість годин				
		Всього	Аудиторна робота			
			Ауд ито рна	лек.	сем.	сам. роб
Модуль I. Науково-методологічні проблеми клінічної психології з основами медичної деонтології і психосоматики						
1.	Тема 1. Предмет та завдання клінічної психології	4	2	2	2	2
2.	Тема 2. Практичні задачі і функції клінічних психологів. Етичні проблеми роботи клінічного психолога	5	3	2		2
3	Тема 3. Методологічні проблеми клінічної психології . Поняття норми і патології в клінічній психології	5	3	2		2
4	Тема 4. Психологія хворого. Індивідуально-особистісні фактори реагування на хворобу	6	4	2	2	2
5.	Тема 5. Психосоматичні розлади та їх динамічні кореляти	6	3	2	2	3
6.	Етіологія і патогенез психосоматичних хворих.	4	3	2		2
7.	Психосоматична симптоматика і особистісні трансформації психосоматичних хворих	6	2	2		3
Всього по 1-му модулю		36	20	14	6	16
Модуль II. Основи нейропсихології						
8.	Тема 6. Теорія системної динамічної організації мозкових процесів	8	2	2	-	6
9.	Тема 7. Сенсорно-перцептивні розлади при локальних враженнях головного мозку. Агнозії	9	4	2	2	5
10.	Тема 8. Порушення мови (афазії) при локальних враженнях мозку	9	4	2	2	5
11.	Тема 9. Порушення пізнавальних процесів при локальних враженнях мозку	10	4	2	2	6

	Всього по 2-му модулю	36	14	8	6	22
Модуль III. Психопатологія особистості і поведінки з основами корекції та психопрофілактики						
12.	Тема 12. Тема 4. Патопсихологія як галузь клінічної психології і клінічної практики. Синдромальна патопсихологічна феноменологія	9	4	2	2	5
13.	Тема 13. Аномалії дитячого віку	9	4	2	2	5
14.	Тема 14. Психокорекція та психотерапія в клінічній психології	9	4	2	2	5
15.	Тема 15. Психологія здоров'я. Збереження і зміцнення здоров'я	9	4	2	2	5
	Всього по 3-му модулю	36	16	8	8	20
	Всього:	108	50	30	20	58

Частина II. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ

МОДУЛЬ I. Науково-методологічні проблеми клінічної психології з основами медичної деонтології і психосоматики

Тема 1. Предмет та завдання клінічної психології

Основні поняття: *клінічна психологія, медична психологія, етіологія, патогенез, діагностика, епідеміологія, інтервенція, реабілітація, предметні складові клінічної психології: нейропсихологія, патопсихологія, психопатологія, психосоматика, психологія тілесності, особистість хворого, реабілітація хворого, компенсаторні механізми, класи хвороб: соматичні, нервові, психічні; етіологічні фактори хвороби: ендогенні, екзогенні, психогенні.*

План заняття:

1. Предмет і структура клінічної психології.
2. Класи хворобливих змін (симптомів) і їх етіологія.
3. Змістовна складова клінічної психології (предметна область).
4. Історія становлення клінічної психології.

Предмет, цілі і задачі клінічної психології. Загальні цільові настанови в обґрунтуванні засобів надання практичної допомоги хворим людям у вирішенні психологічних проблем, що виникають у зв'язку з наявним захворюванням або його наслідками. Приватна клінічна психологія і її завдання.

Різні визначення клінічної психології в вітчизняній та зарубіжній науці. Розділи клінічної психології. Основні поняття: етіологія (аналіз умов виникнення), патогенез (аналіз механізмів походження та розвитку), класифікація, діагностика, епідеміологія, інтервенція (профілактика, психотерапія, реабілітація, охорона здоров'я).

Основні напрямки клінічної психології (нейропсихологія, патопсихологія, психологічна реабілітація, психотерапія, психологічна корекція і психологічне консультування, психосоматика і психологія тілесності, дитяча нейропсихологія і патопсихологія, клінічна психологія поза клінічними умовами).

Історія становлення клінічної психології. Основні етапи розвитку клінічної психології з кінця XIX століття до нашого часу. Основоположники головних напрямків клінічної психології в Росії та за кордоном (Л.Уїтмер, Е.Крепелін, Т.Рібо, К.Ясперс, З.Фрейд, І.П.Павлов, О.Р.Лурія).

**Література: основна – 8, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 31;
додаткова – 14, 21, 24.**

Тема 2. Практичні задачі і функції клінічних психологів. Етичні проблеми роботи клінічного психолога

Основні поняття: *діагностика, реабілітація, експертні завдання, профілактичні завдання, деонтологічні стосунки, лікарська кваліфікація, комунікативна компетентність, етика, деонтологія, патерналізм, евтаназія.*

План заняття

1. Клінічна психологія і суміжні дисципліни.
2. Сфера застосування клінічної психології.
3. Практичні задачі і функції клінічних психологів.
4. Методи клінічної психології.
5. Етичні та деонтологічні проблеми роботи клінічного психолога.

Завдання загальної медичної психології і функції практикуючого психолога у клінічно-психотерапевтичній сфері надання психологічної допомоги хворим.

Клініко-психологічна діагностика. Клініко-нозологічна діагностика в психіатричній клініці; показання для психологічної діагностики. Топічна психологічна діагностика – нейропсихологічний синдромний аналіз в клініці локальних вражень мозку. Особистісна (типологічна) діагностика груп підвищеного ризику психосоматичних, нервово-психічних захворювань і пограничних розладів. Функціональна діагностика. Види експертних завдань, які вирішують клінічні психологи. Клініко-психологічні види впливу і допомоги. Психологічна корекція і психотерапія. Участь клінічних психологів в реабілітації хворих і соціально-трудова реабілітації особистості. Відновлення порушених вищих психічних функцій.

Свiввiдношення клінічної психології з суміжними психологічними і медико-біологічними дисциплінами (поведінкова медицина, медична психологія, психологія здоров'я, психіатрія).

Типи деонтологічних відносин: хворий-лікар, хворий-хворий, хворий сім'я, хворий-психотерапевтичний процес, хворий і психопрофілактика.

**Література: основна – 1, 8, 13, 14, 15, 16, 24, 27, 31;
додаткова – 14, 21.**

Тема 3. Методологічні проблеми клінічної психології. Поняття норми і патології в клінічній психології.

Основні поняття: *психічна норма і патологія; психічне здоров'я, особистісне здоров'я; нормативний континуум: ідеальна, статистична, конституційна норми, аномалії, передхвороба; критерії норми: статистично-адаптивний, культурно-релятивістський (негативний), описовий, умови розвитку, функціональний; критерії психічного здоров'я.*

План заняття:

1. Проблема норми і патології в клінічній психології.
2. Принципи розмежування психологічних феноменів та психопатологічних симптомів: нозос-патос; невротичне-психотичне; адаптація-деадаптація; ендогенне-психогенне.
3. Індивідуальне і видове поняття норми. Соціо-культурна детермінація уявлень про норму.
4. Критерії психічного здоров'я.

Проблема норми і патології. Норма як реально існуючий і стійкий феномен. Можливість дихотомії норма-патологія. Стійкість границь норми: психопатологія буденного життя, пограничні і транзиторні розлади. Соціо-культурна детермінація уявлення про норму. Основні методологічні підходи (парадигми) до розгляду питання норми і патології у психічному стані людини. Статистично-адаптивний підхід до норми і патології. Емпірично-клінічні засади критики статистично-адаптивного підходу. Негативні критерії норми. Культурно-релятивістській підхід до норми і патології та його недоліки. Описові критерії психічного здоров'я та обмеженість описового підходу до визначення психічної норми і патології. Критерії психічного здоров'я. Позитивне визначення психічного здоров'я. Особистісне здоров'я і психічне здоров'я.

**Література: основна – 1, 8, 13, 14, 15, 16, 24, 27, 31;
додаткова – 14, 21.**

Тема 4. Психологія хворого. Індивідуально-особистісні фактори реагування на хворобу.

Основні поняття: *суб'єктивна і об'єктивна тяжкість хвороби; внутрішня картина хвороби; дисморфоманічний синдром; хронічні і інвалідизуючі хвороби; «професійна цінність» органа; поріг больової чутливості; стоїчна і іпохондрична традиції; «антиципаційна спроможність»; типи реакцій на хворобу: гармонійний, ергопатичний, анозогнозичний, тривожний, іпохондричний, неврастенічний, меланхолійний, апатичний, сенситивний, егоцентричний, паранояльний, дисфоричний.*

План заняття:

1. Об'єктивна та суб'єктивна тяжкість хвороби.
2. Організмична цінність і хвороба.
3. Внутрішня картина хвороби.
4. Вікові особливості відношення до хвороби.
5. Професія і хвороба.

6. Особливості темпераменту в детермінації відношення до хвороби.
7. Риси характеру в структурі картини хвороби.
8. Особистісні смисли, світогляд і типи відношення до хвороби.

Поняття про хворобу. Поняття внутрішньої картини хвороби (ВКХ). Аллопластична і аутопластична картина хвороби (К.Гольдшейдер). Сензитивна і інтелектуальна аутопластична картина хвороби (Р.А.Лурія). Рівні ВКХ: безпосередньо-чуттєвий, емоційний, інтелектуальний, мотиваційний. Особистісний смисл хвороби і її типи. Хвороба як семіотична система.

Суб'єктивна й об'єктивна характеристики хвороби. Структура внутрішньої картини хвороби. Організмична цінність хворобливих переживань; вікові особливості хворобливих проєкцій: дисморфоманічний синдром, хронічні і інвалідизуючі захворювання, «смертельні» захворювання. «Професійна цінність» органу й особливості протікання хвороби. Особливості темпераменту і типу ВНД у формуванні і впливі на захворювання: поріг чутливості до болю, адинамія, гіпердинамія. Риси характеру в структурі картини хвороби. Роль сімейних і культурних традицій у відношенні до хвороби й ефективності її лікування: стоїчна й іпохондрична традиція. Сенси життя і змісти хвороб. Типи реакцій на хворобу: гармонійний, ергопатичний, анозогнозичний, тривожний, іпохондричний, неврастенічний, меланхолійний, апатичний, сенситивний, егоцентричний, паранойяльний і дисфоричний.

**Література: основна – 1, 12, 13, 24, 31;
додаткова – 14, 18, 21.**

Тема 5. Психосоматичні розлади та їх нейродинамічні корелянти

Основні поняття: *психосоматичні порушення; соматизація; соматоформні розлади; соматизовані реакції, нозогенії; внутрішня функція емоцій; вегетативна регуляція, вісцеровегетативні реакції; стресова ситуація; рівні стресогенії; енграми довготривалої пам'яті; психосоматичний імунітет.*

План заняття:

1. Психосоматичні порушення здоров'я в умовах сучасності.
2. Визначення і класифікація психосоматичних розладів.
3. Нейродинамічні передумови психосоматичної симптоматики.
4. Функції емоцій в виникненні психосоматичних хвороб.
5. Реакції на стрес і психосоматичні розлади.
6. Довготривала пам'ять в структурі психосоматичних розладів.
7. Роль астенії в виникненні психосоматичних симптомів.

Місце і роль проблеми психосоматичних порушень здоров'я в умовах сучасності. Змістовні особливості психогенних хворобливих відчуттів та їхній зв'язок з об'єктивними даними відносно соматичного статусу індивіда. Сучасні економічні, еколого-демографічні і соціо-культурні умови життєдіяльності людей і їх вплив на збільшення психосоматичних захворювань. Стреси і психосоматичні хвороби. Комплексний, підхід до вивчення гострих і хронічних патологічних станів та психосоматичних розладів. Нейродинамічні передумови психосоматичних розладів. Взаємозв'язок і взаємовплив психічних (емоційних) і соматичних (тілесних переживань) у виникненні психосоматичних розладів. Внутрішня і зовнішня функції емоцій. Психовегетативний синдром і вісцеровегетативна симптоматика в структурі емоційних розладів. Почуття страху і тривоги та їх роль у виникненні психоемоційних і психосоматичних розладів. Психосоматична симптоматика і психосоматична медицина. Теорія функціональних систем П.К.Анохіна в обґрунтуванні і поясненні психосоматичних взаємозв'язків організму. Аналіз фізіологічної архітекτονіки емоційних станів у процесах виникнення психосоматичних розладів. Функціональні соматичні порушення та супутні їм емоційні стани. Види стресових ситуацій та їх вплив на формування психосоматичних розладів. Місце і роль довгострокової пам'яті у виникненні і фіксуванні психосоматичної симптоматики. Роль астенії у виникненні психосоматичних симптомів.

**Література: основна – 2, 5, 7, 13, 15, 16, 17, 24, 26, 31, 32;
додаткова – 1, 18, 22.**

Тема 6. Етіологія і патогенез психосоматичних розладів

Основні поняття: *етіологія, патогенез, концепції психосоматичних розладів, теорія психосоматичної специфічності, концепція особистісних профілів, алексетимія, невроз, конверсійні симптоми.*

План заняття:

1. Психодинамічна концепція психосоматичних розладів.
2. Теорія психосоматичної специфічності Ф. Александра.
3. Концепція особистісних профілів Ф.Данбар.
4. Нейропсихологічні теорії.
5. Теорія алексетимії П. Сіфнеуса.
6. Механізми психологічного захисту.

Основні концепції психосоматичних розладів. Психоаналітичні концепції. Конверсійна модель психосоматичних розладів З. Фрейда. Теорія специфічного психодинамічного конфлікту Ф. Александра. Концепції алексетимії П. Сіфнеуса. Теорія стресу (Г. Сельє). Теорія особистісних профілів Ф.Данбар. Нейрогуморальна теорія психосоматичних розладів (І.М.Сеченов, І.П. Павлов). Теорія десоматизації М.Шур.

**Література: основна – 2, 5, 7, 13, 15, 16, 17, 24, 26, 31, 32;
додаткова – 1, 18, 22.**

Тема 7. Психосоматична симптоматика і особистісні трансформації психосоматичних хворих

Основні поняття: *соматизована тривога; субдепресія; іпохондрія, песимізм; вітальна патологія; психосоматичні симптоми: розлади сна, психопатологічна астения; алгії; іпохондрична фіксація; психосоматичні особистісні трансформації.*

План заняття:

1. Психофізіологічні прояви соматизованої тривоги.
2. Феноменологія маніфестації соматичної депресії.
3. Основні симптоми психосоматичних розладів.
4. Особистісні трансформації при психосоматичних розладах.

Психофізіологічні особливості прояву феномена соматизованої тривоги. Соматизована депресія і її симптоми: стан туги і тривоги; пригніченість і скорбота; непевність у собі, невдоволення собою, незадоволеність своїм станом. Феноменологія зовнішніх проявів процесу маніфестації соматичної депресії. Зміни феноменології патологічних переживань соматичної депресії протягом доби. Розлади сну. Порушення засинання. Раннє пробудження з порушенням ритму сну. Зменшення загальної тривалості сну. Страхітливі сновидіння депресивного характеру. Стійке безсоння. Психопатологічна астения. Страх і тривога як синтез двох астеничних переживань: емоції туги й емоції страху. Основні симптоми астеничного стану в рамках психосоматичних розладів. Відчуття болю в структурі психосоматичної депресії. Іпохондричні побоювання і страхи у структурі психосоматичної патології. Характерологічні зрушення при психосоматичних розладах. Маски соматизованої депресії: потаємні емоції і їх зовнішній прояв; відкрита ворожість як прояв депресивних розладів; субдепресивні стани; алкоголізм і табакокуріння як одна із масок депресії; фармацевтична залежність як варіант маскованої депресії. Характерологічні та особистісні трансформації психосоматичних хворих і їх корекція. Соціальна реадаптація психосоматичних хворих.

**Література: основна – 2, 4, 5, 7, 10, 13, 15, 16, 24, 26, 31, 32;
додаткова – 1, 4, 18, 22.**

МОДУЛЬ II. Основи нейропсихології

Тема 8. Теорія системної динамічної організації головного мозку

Основні поняття: *психічна діяльність; психологічна система; психічний процес; мовне опосередкування; чутлива тканина; значення; особистісний смисл; знак; дія; інтеріорізація; нейропсихологія; вищі психічні функції (ВПФ); нейропсихологічні симптоми і синдроми; нейропсихологічний фактор; синдромний аналіз нейропсихологічна діагностика; функціональна система; мозкові механізми ВПФ; поліфункціональність мозку; норма функції; міжпівкульна асиметрія; специфічність і взаємодія півкуль мозку; підкірка і кора головного мозку; ретикулярна формація; первинні проєкційні зони кори; вторинні асоціативні; третинні інтегративні; функціональні блоки головного мозку: енергетичний прийому і переробки інформації, програмування і контролю; аперцепція і мозкова інтеграція.*

План заняття:

1. Теоретичні основи і напрямки нейропсихології.
2. Основні наукові категорії системи нейропсихологічного знання.
3. Основні принципи організації мозкових процесів.
4. Структурно-функціональна організація кори головного мозку.
5. Міжпівкульна асиметрія мозку і міжпівкульна взаємодія.

Принцип системної побудови вищих психічних функцій та їх системної мозкової організації. Загальнопсихологічний, та суто нейропсихологічний аспект головних елементів системи нейропсихологічного знання. Психічна функція як цілісна функціональна система. Функціональні зв'язки відділів головного мозку. Структурні зони кори головного мозку та їх функціональний розподіл. Нейропсихологічний симптом як наслідок локального ураження тієї чи іншої психічної функції у роботі головного мозку. Синдромний аналіз і системна організація психічних процесів. Основні функціональні блоки головного мозку. Блок регуляції тону та активації. Блок прийому, переробки і зберігання інформації. Блок програмування, регуляції і контролю складних форм діяльності. Проблема міжкульової асиметрії мозку і міжкульових взаємодій.

Література: основна – 3, 6, 13, 15, 22, 23, 33, 36;

додаткова – 7, 20, 26, 27, 28.

Тема 9. Сенсорно-перцептивні розлади при локальних враженнях головного мозку. Агнозії

Основні поняття: зорова модальність; сенсорні розлади; гностичні розлади; зоровий аналізатор; порушення гостроти зору; порушення полей зору: скотоми, геміонапсії; центральна сліпота; фотопсії; зорові агнозії: предметна, оптико-просторова, апрактогнозія, літерна, кольорова, симультанна, лицьова; шкірно-кінестетична чутливість: температурна, тактильна, больова, вібраційна, рухова; розлад загальної чутливості: таламічний синдром, явище анестезії; нижньотям'яний синдром: «астереогноз», тактильні агнозії; «пальцева агнозія», «тактильна алексія»; верхньотям'яний синдром: соматогнозія, соматопарогнозія; слухова система; слухові відчуття: висота, гучність, тривалість, тембр; немовний та мовний слух; фонематичний слух; бінауральний слух; слухові галюцинації; центральна глухота; гностичні слухові розлади: слухова агнозія, дефект слухової пам'яті, розлад письма, аритмія, амузія, акустико-мнестична, сенсорна та оптична афазії.

План заняття:

1. Сенсорні та гностичні зорові розлади. Зорові агнозії.
2. Сенсорні і гностичні шкірно-кінестетичні розлади. Тактильні агнозії.
3. Сенсорні і гностичні слухові розлади. Слухові агнозії.

Зоровий аналізатор, основні принципи побудови, порушення зорових функцій при ураженні різних рівнів зорової системи. Перший рівень зорової системи – сітчатка ока. Порушення сітчаткового рівня: дегенерація сітчатки, глаукома та ін. Другий рівень роботи зорової системи – зорові нерви. Ураження зорового нерва і порушення сенсорних зорових функцій ока. Первинне зорове поле кори великих півкуль, його ураження і феномен центральної сліпоти. Вторинні і третинні відділи зорової кори мозку, їх порушення і проблема зорових агнозій. Предметна агнозія. Оптико-просторова агнозія. Кольорова агнозія. Агнозія обличчя. Шкірно-кінестетичні розлади. Тактильні агнозії. Слухові розлади. Слухові агнозії. Гностичні слухові розлади. Аритмія.

Література: основна – 3, 13, 16, 21, 22, 23, 24, 33, 36;
додаткова – 5, 9, 12, 13, 19, 26, 27.

Тема 10. Порушення мови (афазії) при локальних враженнях головного мозку

Основні поняття: мова; експресивна та імпресивна мова; одиниці мовної діяльності: фонемі, лексеми, семемі, речення, висловлювання; устна та письмова мова; мовні функції; мовна система, порушення мовлення: дизартрії, аномії, алалії, рухово-моторні; афазії; сенсорна афазія; фонематичні ознаки мови; фонематичний слух; мовний слух: імітація звуків,

кваліфікація звуків; амнестична афазія; ремінісценції; вторинне нерозуміння усної мови; номінативно-афатична амнезія; аферентно-моторна; еферентно-моторна, семантична, динамічна афазії.

План заняття:

1. Мовна діяльність. Види і функції мови.
2. порушення мови при локальних враженнях мозку.
3. Класифікація афазій по А.Р.Лурія (сенсорна, акустико-мнестична, оптико-мнестична, семантична, аферентна моторна, еферентна моторна, динамічна афазії).
4. Неафазичні порушення мови (дизартрії, псевдоафазії, алалії).

Мовлення як складна психічна діяльність, система засобів спілкування і опосередкування різноманітних психічних процесів. Експресивне мовлення. Імпресивне мовлення. Структурні компоненти мовлення: фонеми, лексеми, семантичні одиниці, речення, вислови. Усна і письмова мова. Порушення аферентних складових мовної функції. Сенсорна афазія. Літеральна парафазія. Вербальна парафазія. Акустико-мнестична афазія. Феномен ремінісценції. Оптико-мнестична афазія. Номінативно-амнестична афазія. Оптична алексія. Аферентна моторна (кінестетична моторна) афазія. Семантична афазія – порушення сприйняття граматичних конструкцій. Моторна еферентна афазія. Динамічна афазія.

**Література: основна – 3, 6, 15, 16, 24, 33, 36;
додаткова – 2, 3, 7, 16, 20, 27, 28.**

Тема 11. Порушення пізнавальних процесів при локальних враженнях мозку

Основні поняття: *пам'ять; біологічна і психологічна пам'ять, зберігання і відтворення слідів запам'ятовування; порушення пам'яті: гіпомнезії, парамнезії, гіпермнезії; синестезії; амнезії: модально-неспецифічні (синдроми порушеної свідомості, гомогенна і гетерогенна) інтерференція, гіперремінісценція, корсаковський синдром, розлади семантичної пам'яті, (конфабуляції), модально-специфічні (афазії, амнезії, специфічні агнозії, амузії), псевдоамнезії.*

Увага: форми уваги: сенсорна, рухова, емоційна; рівні уваги: довільна, недовільна; модально-неспецифічні порушення: виснажуваність, звуження

об'єму, падіння концентрації, нестійкість; модально-специфічні порушення: зорова, слухова, тактильна, рухова неувага; ігнорування полів зору.

Мислення: стадії смислового процесу, «розумові дії» основні типи нейропсихологічних розладів мислення: ліво-скроневий, тім'яно-потиличний, премоторний, лобний синдроми.

План заняття:

1. Мнестична діяльність. Порушення пам'яті при локальних враженнях мозку.
2. Атенційна діяльність. Порушення уваги при локальних враженнях мозку.
3. Мисленнєва діяльність. Порушення мислення при локальних враженнях мозку.

Біологічна та психічна функції пам'яті. Короткочасна та довгочасна пам'ять. Модальності пам'яті: зорова, слухова, тактильна, рухома. Рівні регуляції мнестичних процесів: довільна і мимовільна пам'ять. Семантична організація пам'яті. Основні види порушення пам'яті: модально-неспецифічні та модально-специфічні. Модально-неспецифічні порушення пам'яті: механізми інтерференції та їх розлади. Корсаківський синдром. Розлади семантичної пам'яті. Модально-специфічні розлади пам'яті: порушення зорової, слухомовної, музичної, тактильної, рухової пам'яті. Акустико-мнестичні афазії. Порушення просторової і кольорової пам'яті. Псевдоамнезії. Довільна і мимовільна увага. Зорова увага. Слухова увага. тактильна увага. Інтелектуальна увага. Різновиди розладів уваги. Порушення процесів мислення: наочне (конструктивне) та вербально-логічне мислення.

**Література: основна – 3, 6, 15, 16, 21, 22, 24, 33, 36;
додаткова – 7, 11, 17, 20, 27, 28.**

МОДУЛЬ III. Психопатологія особистості і поведінки з основами корекції та психопрофілактики

Тема 12. Патопсихологія як галузь клінічної психології і клінічної практики. Синдромальна патопсихологічна феноменологія

Основні поняття: *психопатологія, психологічна допомога, система негативних симптомів; психічний дефект, патопсихологічний синдром; патопсихологічна діагностика; психокорекція; реабілітація; патопсихологічний експеримент; клінічне інтерв'ю; анамнез хвороби; життєвий анамнез; психічна продуктивність; функціональна проба; позитивно-прагматична діагностика.*

План заняття:

1. Предметна область, мета та завдання патопсихології.
2. Методи патопсихології.
3. Принципи побудови патопсихологічного дослідження.
4. Етапи патопсихологічного дослідження.
5. Методологічне обґрунтування патопсихологічних синдромів.
6. Види і структура патопсихологічних синдромів.

Місце патопсихології в системі сучасних наук про людину. Наукові, практичні і методологічні передумови виділення патопсихології як самостійної гілки клінічної психології. Патопсихологія і медична психологія. Внесок Б.В. Зейгарник до патопсихології: розробка теоретичних основ, методології дослідження, психологічної феноменології психічних порушень.

Методи дослідження в патопсихології, їхня класифікація, особливості застосування. Значення патопсихологічних досліджень для теоретичних питань психіатрії і методологічних питань психології. Спостереження. Бесіда: інтерв'ю, збір і аналіз анамнезу. Приладові психофізіологічні і апаратурні методики. Тести, опитувальники. Проективні методи в патопсихології. Патопсихологічний експеримент. Особливості проведення патопсихологічного експерименту. Основні принципи аналізу і інтерпретації даних.

Клініко-етіологічна класифікація патопсихологічних синдромів. Патопсихологічні реєстр-симптоми: психогенно-невротичний, аномально-особистісний, психогенно-психотичний, аномально-особистісний, психогенно-психотичний, афективно-ендогенний, шизофренічний, екзогенно-органічний, ендогенно-органічний, олігофренічний.

**Література: основна – 2, 4, 10, 11, 13, 15, 16, 19, 24, 25, 31, 35;
додаткова – 4, 6, 14.**

Тема 13. Аномалії дитячого розвитку

Основні поняття: *дизонтогенез, онтогенез, психічний розвиток, асинхронія, ретардація, акселерація, регресія, депривація, аутизм, розумова відсталість, затримка психічного розвитку.*

План заняття:

1. Основні стадії психічного розвитку.
2. Поняття про первинний і вторинний дефект в розвитку.
3. Поняття дизонтогенезу та основні його типи.
4. Розумова відсталість.
5. Затримка психічного розвитку.
6. Загальні принципи лікування та профілактики психічного дизонтогенезу.

Поняття дизонтогенезу. Біологічні і соціальні детермінанти дизонтогенеза. Основні параметри дизонтогенеза: вік пошкодження, функціональна локалізація, ступінь пошкодження мозку. Первинні, вторинні, третинні симптоми пошкодження в аномальному психічному розвитку. Психологічні параметри дизонтогенезу. Порушення міжфункціональної взаємодії в розвитку психіки (асинхронія, ізоляція, часова незалежність, патологічна фіксація). Типологія дизонтогенезу: пошкоджений, затриманий і викривлений розвиток. Психодіагностика і корекція затримок розвитку і патохарактерологічних рис особистості.

Діагностика рівня психічного і розумового розвитку дітей в підлітків при різних варіантах аномального розвитку. Діагностика з метою психологічної корекції.

**Література: основна – 15, 16, 18, 28, 29;
додаткова – 14.**

Тема 14. Психокорекція та психотерапія в клінічній психології.

Основні поняття: *психотерапія, психотерапевтичне втручання, психологічна корекція, психологічне консультування, навчання, самонавчання, аутогенне тренування.*

План заняття:

1. Основи психотерапії і психокорекції в клінічній психології.
2. Основні напрямки психотерапії.
3. Модифікації основних методик психотерапії.
4. Показання до застосування психотерапії.

Клініко-психологічні форми впливу і психологічної допомоги. Психологічна корекція і психологічна «терапія». Співвідношення психокорекції і психотерапії, їх психологічні основи. Психоаналіз, гуманістична терапія, психодрама, поведінкова терапія, гештальт-терапія.

Індивідуальна і групова психотерапія. Методи психотерапії. Взаємовідносини психотерапевта і пацієнта в процесі психотерапії і психокорекції, етико-деонтологічні аспекти.

Психологічна корекція – спеціальні методи виправлення рис особистості, які відносяться до психологічних факторів ризику захворюваності з метою профілактики нервово-психічних розладів і психосоматичних захворювань. Методи корекційної роботи. Реабілітація соціально-трудового статусу хворого.

**Література: основна – 5, 8, 9, 15, 16, 17, 24, 27;
додаткова – 14, 15, 18, 21, 22, 23, 24.**

Тема 15. Психологія здоров'я. Збереження і зміцнення здоров'я

Основні поняття: здоров'я; моральні аспекти здоров'я; адаптаційні аспекти здоров'я: екологічний, нормативний, інтерактивний; соціокультурний еталон здоров'я: пристосовуваність, функціональність, гармонійність; специфічна і неспецифічна профілактика хвороб; методи укріплення здоров'я; рівні і передумови здорової поведінки; модель «ієрархії зміни поведінки» Маккобі і Соломона; профілактичні методи інтервенції по Беккеру; 5-ти фазова концепція психотерапії: передроздуми, роздуми, підготовка, дія, збереження результатів.

План заняття:

1. Психобіологічна адаптація людини і концепція хвороби.
2. Профілактика розладів і укріплення здоров'я.
3. Індивідуально-орієнтована і системно-орієнтована профілактика
4. Методи профілактики і укріплення здоров'я.
5. Психотерапія: основні принципи особистісного здоров'я.

Феномен здоров'я; біопотенціал людини; біологічна і соціальна повноцінність; моральні аспекти здоров'я; самодетерміація; аутостабілізація; адаптаційні аспекти здоров'я: екологічний, нормативний, інтерактивний; соціокультурний еталон здоров'я: пристосовність, нормальність, функціональність, гармонійність; специфічна і неспецифічна профілактика хвороб; теорія базисних благ Каплана; патогенні і протективні чинники захворюваності Беккера; індивідуальна і системноорієнтована профілактика; методи зміцнення здоров'я; рівні і передумови здорової поведінки; модель «ієрархії змін поведінки» Маккобі і Соломона: усвідомлення проблеми,

інформованість, мотивація, здібності, виконання, підтримка; профілактичні методи інтервенції по Беккеру: інформування, консультування, тренінг, інтервенції, орієнтовані на оточення, кризові інтервенції і системно орієнтовані заходи; мета кризової інтервенції: стабілізація особи, розвиток компетентності, розкриття індивідуальних ресурсів, соціальна інтеграція; 5-ти фазова концепція психотерапії: передрозуміння, роздуму, підготовки, дій, збереження результатів.

**Література: основна – 13, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 30;
додаткова – 10, 15, 23.**

Теми та плани семінарських занять

При підготовці до семінарських занять:

1. Опрацювати лекційний матеріал за конспектом.
2. Підготуватися до семінарського заняття, використавши лекційний матеріал та законспектувавши рекомендовані до теми літературні джерела.
3. Занотувати основні поняття за темою семінарського заняття та їх значення.
4. Законспектувати питання, які виносяться на самостійне опрацювання до відповідної теми семінарського заняття.
5. Виконати домашнє завдання, яке передбачено темою семінарського заняття.

Тема 1. Предмет клінічної психології, практичні задачі та функції клінічних психологів

Наукова мета: ознайомитись з предметом, об'єктом та завданнями клінічної психології як наукової дисципліни. Вивчити історію розвитку та становлення клінічної психології, проаналізувати вплив вітчизняних та зарубіжних вчених на розвиток клінічної психології. Розглянути основні функції клінічних психологів.

Основні поняття: *клінічна психологія, медична психологія, завдання клінічних психологів: психопрофілактичні, психодіагностичні, експертні, психотерапевтичні, реабілітаційно-відновлювальні; предметні складові клінічної психології: нейропсихологія, патопсихологія, психосоматика, психологія тілесності.*

План заняття:

1. Клінічна психологія як наукова дисципліна.
2. Історія становлення зарубіжної та вітчизняної клінічної психології.
3. Практичні задачі і функції клінічних психологів.
4. Співвідношення клінічної психології та суміжних психологічних, медико-біологічних та гуманітарних дисциплін.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Охарактеризувати значення термінів: етіологія, патогенез, діагноз, клінічні прояви, епідеміологія, інтервенція, латентний період.
3. Заповніть таблицю «Завдання та функції клінічних психологів»

№п/п	Види завдань клінічного психолога	Характеристика завдань
1.	Психопрофілактичні завдання	

2.	Психодіагностичні завдання	
3.	Експертні завдання	
4.	Психотерапевтичні завдання	

Домашнє завдання

Скласти таблицю «Порівняльний аналіз становлення і розвитку вітчизняної та зарубіжної клінічної психології».

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Клінічна психологія в системі медичних наук.
2. Етика та деонтологія при взаємодії медичного працівника та пацієнта.

Питання для обговорення:

1. Як співвідносяться терміни «клінічна психологія» та «медична психологія»?
2. З якими видами клінік пов'язані різноманітні області клінічної психології?
3. Коли і при яких обставинах з'явилась наукова клінічна психологія?
4. Який особистий вклад Б.Г.Ананьєва в розвиток клінічної психології в Росії?
5. Яке значення праць Н.А.Леонт'єва та В.М.Мясищева в розвитку клінічної психології в Росії?

**Література: основна – 8, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 31;
додаткова – 14, 21, 24.**

Тема 2. Клінічні форми психічної норми і патології

Наукова мета: вивчити основні принципи розрізнення психологічних феноменів та патопсихологічних симптомів, ознайомитись з діагностичними принципами альтернативами, проаналізувати основні підходи до визначення норми в клінічній психології та охарактеризувати критерії норми, ознайомитись з критеріями психічного здоров'я.

Основні поняття: *норма, патологія, здоров'я, хвороба, діагностичні принципи-альтернативи: хвороба-особистість, нозос-патос, реакція-стан-розвиток, психотичне-непсихотичне, екзогенне-ендогенне-психогенне, дефект-одужання-хроніфікація, адаптація-дезадаптація, компенсація-декомпенсація, негативне-позитивне.*

План заняття:

1. Принципи розрізнення психологічних феноменів і психопатологічних симптомів (принцип Курта Шнайдера, принцип презумпції психічної нормальності, феноменологічні принципи, принцип розуміння, принцип утримання від судження, принцип безпристрасності, принцип точності описання).
2. Діагностичні принципи альтернативи: хвороба-особистість, нозопатос, реакція-стан-розвиток, психотичне-непсихотичне, екзогенне-ендогенне-психогенне, дефект-одужання-хроніфікація, адаптація-дезадптація, компенсація-декомпенсація, негативне-позитивне.
3. Феноменологія клінічних проявів.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Охарактеризувати значення термінів: здоров'я, хвороба, норма, патологія, передхвороба.
3. Заповніть таблицю «Види норм та їх характеристика»

№п/п	Види норм	Характеристика
1.	Статистична норма	
2.	Ідеальна норма	
3.	Функціональні норми	
4.	Соціальні норми	
5.	Індивідуальна норма	

Домашнє завдання

Побудувати модель найбільш коректного та інформативного обстеження хворого, керуючись розглянутими принципами.

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Поняття норми-патології, здоров'я-хвороби в клінічній психології.
2. Підходи до поняття норми в клінічній психології.

Питання для обговорення:

1. В чому цінність принципів-альтернатив.
2. Нозологічний чи феноменологічний принцип покладений в основу МКБ-10?
3. Чим відрізняються поняття «психотичне» і «психогенне»?
4. Приведіть приклади психологічних феноменів.

**Література: основна – 1, 8, 13, 14, 15, 16, 24, 27, 31;
додаткова – 14, 21.**

Тема 3. Психологія хворого

Наукова мета: вивчити основні положення про вплив соматичного захворювання на психічні процеси, особливості психіки при деяких соматичних захворюваннях, загальні реакції особи на хворобу. Навчитися визначати характер реакції на хворобу, психотерапевтично поводити себе з соматично хворими. Вивчити принципи виникнення і профілактики патологічних реакцій на соматичне захворювання.

Основні поняття: аутопластична картина хвороби, внутрішня картина хвороби, переживання хвороби, реакції адаптації, ставлення до хвороби, типи ставлення до хвороби, внутрішня картина хвороби, суб'єктивна та об'єктивна тяжкість хвороби, антиципаційна спроможність, типи реакції на хворобу: з порушенням соціальної адаптації по інтрапсихічному типу, з порушенням соціальної адаптації по інтерпсихічному типу, без порушення соціальної адаптації.

План заняття:

1. Внутрішня картина хвороби. Концепція ВКХ О.Р.Лурія.
2. Діагностика типів ставлення до хвороби А.Є.Личко.
3. Психологічний аналіз типів ставлення до хвороби.
4. Психопатологічні зміни особистості внаслідок хвороби.
5. Медико-психологічні аспекти допомоги хворим в залежності від типологічних особливостей особистості.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Заповнити таблицю «Типи психологічного реагування на захворювання»

№п/п	Групи типів реагування на захворювання	Типи реагування на захворювання, які відносяться до цієї групи	Характеристика типу реагування на захворювання
1.	Типи психологічного реагування без порушення соціальної адаптації		
2.	Тип психологічного реагування з порушенням соціальної адаптації по інтрапсихічному типу		
3.	Тип психологічного реагування з порушенням соціальної адаптації по інтерпсихічному типу		

3. Які фактори впливають на вироблення суб'єктивного відношення до хвороби? Перерахуйте та охарактеризуйте їх.

Домашнє завдання

Скласти порівняльну таблицю за темою «Психологічні аспекти роботи клінічного психолога (в клініці загальної хірургії, педіатрії, терапії, травматології та ортопедії, онкології, пологових будинках, гінекологічному відділенні)».

Питання для самостійного вивчення

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Психологічні особливості хворих з хірургічною патологією.
2. Психологічні особливості хворих з дефектами тіла і органів чуттів.

Питання для обговорення:

1. Які типи психологічного реагування на захворювання виділяють А.Є.Личко і Н.Д.Іванов?
2. Чому знання ВКХ (ставлення до хвороби) важлива умова ефективності лікування та реабілітації хворого.
3. Які критерії включає поняття «об'єктивна тяжкість хвороби»?
4. Як впливають на концепцію хвороби соціально-конституційні фактори?
5. Як впливають на концепцію хвороби індивідуально-психологічні фактори?

**Література: основна – 1, 12, 13, 24, 31;
додаткова – 14, 18, 21.**

Тема 4. Психосоматичні порушення

Наукова мета: ознайомитись з психосоматичними та соматопсихічними взаємовпливами, вивчити основні симптоми при психосоматичних розладах та класифікацію психосоматичних розладів, розглянути основні психосоматичні захворювання і проаналізувати причини їх походження та вплив механізмів психологічного захисту в походженні психосоматичних захворювань.

Основні поняття: *конверсійні симптоми, функціональні синдроми, психосоматози, психосоматичні розлади, морфофункціональна конституція людини, функціональна система, емоційний стрес, дистрес, фрустрація, «фактори ризику», психосоматичні хвороби.*

План заняття:

1. Психосоматика: поняття та предмет дослідження.
2. Класифікація та основні симптоми психосоматичних розладів.
3. Психосоматичні захворювання (есенціальна гіпертонія, виразка 12-палої кишки, бронхіальна астма, цукровий діабет, нейродерміти, ревматоїдний артрит, виразковий коліт) та причини їх виникнення.

4. Психосоматичні аспекти болю.
5. Механізми психологічного захисту і психосоматичні розлади.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Заповнити таблицю «Фази реагування на злоякісні утворення і рак»

№п/п	Назва фази	Характеристика фази
1.	Анозогнозична	
2.	Дисфорична	
3.	Аутосугестивна	
4.	Депресивна	
5.	Апатична	

3. Заповніть таблицю «Зміни в системах та органах при функціональних синдромах»

№п/п	Системи організму	Характеристика симптомів
1.	Серцево-судинна система	
2.	Дихальна система	
3.	Травна система	
4.	Вегетативна система	

Домашнє завдання

Здійснити порівняльний аналіз основних концепцій психосоматичних розладів.

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Психологічні особливості хворих з онкологічною патологією.
2. Психологічні особливості хворих з акушерсько-гінекологічною патологією».

Питання обговорення:

1. Яку роль в житті «хронічного» хворого грає його сім'я?
2. Наскільки важлива залученість в професійну діяльність для психосоматичних хворих?
3. В чому заключається використання болю як психічного феномена?
4. Охарактеризуйте прояви функціональних розладів різних систем організму.

**Література: основна – 2, 5, 7, 13, 15, 16, 17, 24, 26, 31, 32;
додаткова – 1, 18, 22.**

Тема 5. Сенсорно-перцептивні розлади при локальних враженнях головного мозку. Агнозії

Навчальна мета: сформувати у студентів систему знань і уявлень про принципи роботи зорового та слухового аналізаторів, сенсорні і гностичні порушення роботи зорової та слухової системи. Зорові та слухові агнозії.

Основні поняття: аналізаторна система, сенсорні розлади, гностичні розлади, геміонапсії, скотоми, зорові, слухові, тактильні агнозії, предметна агнозія, лицьова агнозія, оптико-просторова агнозія, літерна, кольорова, симультанна агнозії; слухова система, мовний слух немовний слух, гностичні слухові розлади, аритмія, амузія.

План заняття:

1. Сенсорні порушення роботи зорової системи при порушенні периферійного та підкоркового ланцюгів зорової системи.
2. Гностичні порушення зорової системи при враженні вторинних полів.
3. Види зорових агнозій (предметна, симультанна, лицьова, літерна, кольорова, одностороння просторова агнозія).
4. Сенсорні порушення слуху при враженні різноманітних рівнів слухової системи.
5. Гностичні порушення немовного та мовного слуху. Слухові агнозії.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Охарактеризувати значення термінів: геміонапсія, скотоми, агнозія, мовний слух, аритмія, амузія.
4. Заповнити таблицю «Сенсорні порушення зорових функцій»

№п/п	Рівні зорової системи	Характер порушення
1.	Сітківка ока	
2.	Зорові нерви (II пара)	
3.	Область хіазми	
4.	Зовнішнє чи латеральне колінчасте тіло	
5.	Зорове сядво (пучок Граціоле)	
6.	Первинне 17-те поле кори великих півкуль	

Домашнє завдання:

1. Скласти короткий конспект за темою «Ділянки мозку та їх функції».
2. Ознайомитись з діагностичною методикою дослідження зорового і зорово-просторового гнозису.
3. Ознайомлення з діагностичною методикою дослідження слухового гнозису та слухомоторних координацій.

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Місце нейропсихології серед інших галузей наук та її взаємозв'язок з ними.
2. Понятійний апарат нейропсихології.

Питання для обговорення:

1. Розведіть поняття «фактор», «синдром», «симптом», «нозологія».
2. Які ви знаєте основні нейропсихологічні синдроми?
3. Який вклад О.Р.Лурія в нейропсихологію.
4. Назвіть фактори, характерні для аномального розвитку, виділені Л.С.Виготським.
5. Чим розрізняються «первинні» і «вторинні дефекти»?

**Література: основна – 3, 13, 16, 21, 22, 23, 24, 33, 36;
додаткова – 5, 9, 12, 13, 19, 26, 27.**

Тема 6. Порушення мови при локальних враженнях мозку. Проблема афазій.

Навчальна мета: сформувати у студентів систему знань і уявлень про психологічну структуру мови та афазії.

Основні поняття: мова, експресивна та імпресивна мова, одиниці мовної діяльності: фонеми, лексеми, семеми, речення, висловлювання, усна та письмова мова, мовні функції, мовна система, порушення мовлення: дизартрії, аномії, алалії, афазії, сенсорна афазія, фонематичні ознаки мови, фонематичний слух, мовний слух, імітація звуків, кваліфікація звуків, амнестична афазія, ремінісценції, вторинне нерозуміння усної мови, номінативно-афатична амнезія, аферентно-моторна, еферентно-моторна, семантична, динамічна афазії.

План заняття:

1. Психологічна структура мови.
2. Види мовної діяльності (експресивна та імпресивна мова).
3. Аферентні і еферентні ланцюги мовної системи.
4. Класифікація афазій по А.Р.Лурія (сенсорна, акустико-мнестична, оптико-мнестична, семантична, аферентна моторна, еферентна моторна, динамічна афазії).
5. Неафазичні порушення мови (дизартрії, псевдоафазії, алалії).

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).

2. Охарактеризувати значення термінів: дизартрія, аномія, алалія, аутизм, експресивна мова, імпресивна мова, афазія.
3. Заповнити таблицю «Мовні порушення, пов'язані з випадінням мовних ланцюгів мовної функціональної системи»

№п/п	Форми афазій	Який відділ мозку вражається	Характер порушення
1.	Сенсорна афазія		
2.	Акустико-мнестична		
3.	Оптико-мнестична		
4.	Аферентна моторна або кінестетична афазія		
5.	Семантична афазія		

Домашнє завдання:

1. Скласти таблицю «Порівняльний аналіз афазій та інших порушень мовленнєвого розвитку»
2. Ознайомитись з діагностичною методикою дослідження мови.

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Теорія системної динамічної організації вищих психічних функцій.
2. Взаємозв'язок розладів мовлення, читання, письма та лічби.

Питання для обговорення:

1. Що є підставою поділу мовлення на різновиди?
2. Що таке мовна афазія та які її різновиди?
3. У чому полягає особливість усного мовлення?
4. У чому полягає особливість письмового мовлення?
5. Які є головні функції мови?
6. Який взаємозв'язок мовлення і мови?

**Література: основна – 3, 6, 15, 16, 24, 33, 36;
додаткова – 2, 3, 7, 16, 20, 27, 28.**

Тема 7. Порушення пізнавальних процесів при локальних враженнях мозку.

Навчальна мета: сформувати у студентів систему знань і уявлень про психологічну структуру процесів пам'яті та уваги, видах порушень пам'яті та уваги при враженні різних рівнів неспецифічних та аналізаторних систем.

Основні поняття: пам'ять, біологічна і психологічна пам'ять, зберігання і відтворення слідів запам'ятовування, порушення пам'яті: гіпомнезії, парамнезії, гіпермнезії, синестезії, амнезії: модально-

неспецифічні, модально-специфічні; увага, форми уваги: сенсорна, рухова, емоційна; рівні уваги: довільна, недовільна; модально-неспецифічні порушення, модально-специфічні порушення уваги.

План заняття

1. Психологічна організація процесів пам'яті.
2. Модально-неспецифічні порушення пам'яті при враженні різних рівнів неспецифічної системи (стовбура, диенцифальних та лімбічних структур, медіальних відділів лобних і скроневих долей мозку).
3. Модально-специфічні порушення пам'яті при враженні різних аналізаторних систем: зорової, слухової, шкірно-кінестетичної, рухової.
4. Психологічна структура уваги, фактори, які впливають на неї та форми уваги.
5. Модально-неспецифічні порушення уваги при враженні різних рівнів неспецифічної системи.
6. Модально-специфічні порушення уваги при враженні різних аналізаторних систем.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Охарактеризувати значення термінів: гіпомнезія, парамнезія, гіпермнезія, амнезія, корсаківський синдром, гомогенна інтерференція.
3. Заповнити таблицю «Модально-неспецифічні порушення пам'яті».

№п/п	Рівень враження неспецифічних структур	Вид пам'яті, який страждає	Характеристика порушення
1.	Рівець продовгуватого мозку.		
2.	Диенцифальний рівень (рівень гіпофізу).		
3.	Лімбічна система.		
4.	Медіальні і базальні відділи лобних долей.		

Домашнє завдання:

1. Ознайомитись з діагностичною методикою дослідження пам'яті.
2. Скласти схему «Модально-неспецифічні порушення уваги при враженні різних рівнів неспецифічної системи».

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Міжпівкульна асиметрія мозку та міжпівкульна взаємодія.
2. Внесок у розвиток нейропсихології Л.С.Виготського та О.Р.Лурія.

Питання для обговорення:

1. Які основні характеристики пам'яті як біологічної і психічної функції?
2. Охарактеризуйте аномальні форми порушення пам'яті.
3. Мнестичні розлади при враженні діенцифального рівня.
4. Ознаки модально-неспецифічних та модально-специфічних порушень уваги.
5. Синдром «розщепленого мозку» та міжпівкульна взаємодія.
6. Основні характеристики вищих психічних функцій.

**Література: основна – 3, 6, 15, 16, 21, 22, 24, 33, 36;
додаєкова – 7, 11, 17, 20, 27, 28.**

Тема 8. Патопсихологія як галузь медичної психології і клінічної практики. Методологічні основи патопсихологічної діагностики

Навчальна мета: ознайомитися з предметом і завданнями патопсихології. Розглянути методи патопсихології та принципи побудови патопсихологічного обстеження. Визначити значення патопсихологічних досліджень для питань загальної психології.

Основні поняття: *психопатологія, патопсихологія, система негативних симптомів, психічний дефект, патопсихологічний синдром, патопсихологічна діагностика, психокорекція, реабілітація, патопсихологічний експеримент, клінічне інтерв'ю, анамнез хвороби, життєвий анамнез, психічна продуктивність, функціональна проба, конструктивний діалог, патопсихологічний діагноз.*

План заняття:

2. Предметна область, мета і практичні завдання патопсихології.
3. Методи патопсихології.
4. Принципи побудови патопсихологічного дослідження.
5. Етапи патопсихологічного дослідження.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Заповнити таблицю « Патопсихологічні реєстр-синдроми»

№п/п	Реєстр-синдроми	Характеристика реєстр-синдромів
1.	Шизофренічний	
2.	Афективно-ендогенний	
3.	Олігофренічний	
4.	Екзогенно-органічний	
5.	Ендогенно-органічний	

6.	Особистісно-аномальний	
7.	Психогенно-психотичний	
8.	Психогенно-невротичний	

3. Скласти схему психологічного обстеження порушень психічної діяльності дитини молодшого і середнього шкільного віку.

Домашнє завдання

Підготувати заключення по експериментально-психологічному обстеженню будь-якого пізнавального процесу (за вибором).

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

4. Види і структура патопсихологічних синдромів.
5. Тести та їх використання в патопсихологічному дослідженні.

Питання для обговорення:

1. Який внесок Б. В. Зейгарник у розвиток патопсихології?
2. Опишіть діяльність психолога по організації патопсихологічного обстеження.
3. Які особливості упорядкування патопсихологічного висновку?
4. Для яких загальнотеоретичних питань психології мають велике значення дослідження в області патопсихології?

**Література: основна – 2, 4, 10, 11, 13, 15, 16, 19, 24, 25, 31, 35;
додаткова – 4, 6, 14.**

Тема 9. Аномалії дитячого віку

Навчальна мета: ознайомитися з основними закономірностями психічного розвитку дитини, з поняттями «онтогенез», «дизонтогенез», з особливостями психічного розвитку дітей з різним ступенем розумової відсталості, затримками психічного розвитку, аутизму. Ознайомитись з основними методами обстеження дитини з аномаліями психічного розвитку.

Основні поняття: *дизонтогенез, онтогенез, психічний розвиток, асинхронія, ретардація, акселерація, регресія, депривація, аутизм, розумова відсталість, затримка психічного розвитку.*

План заняття:

1. Роль біологічного і соціального в виникненні психічних захворювань в дитячому віці.

2. Поняття дизонтогенезу. Класифікація видів психічного дизонтогенеза В.В. Лебединського.
3. Форми психічних розладів в дитячому віці.
4. Психологічні методи обстеження дитини.

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Скласти порівняльну характеристику:
 - а) стійкого недорозвитку і затримки розвитку;
 - б) пошкодженого і дефіцитарного розвитку.
3. Навести приклади окремих видів дизонтогенезу (за індивідуальними завданнями), дати їх письмову характеристику з урахуванням основних параметрів дизонтогенезу.

Домашнє завдання

Скласти стислий конспект за темою: «Вчення Л.С.Виготського про структуру дефекту».

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Основні закономірності психічного розвитку дитини. Критичні періоди розвитку дитини.
2. Види обстежень дитини на ПМПК.

Питання для обговорення:

1. Назвати та розкрити основні етапи психічного розвитку дитини.
2. Дати визначення «онтогенез», назвати основні етапи онтогенезу.
3. Дати визначення «дизонтогенез», назвати основні закономірності психічного дизонтогенезу. Пояснити, у чому полягає взаємозв'язок між симптомами хвороби і проявами дизонтогенезу.
4. Пояснити, у чому полягає асинхронність формування вищих психічних функцій в процесі онтогенезу.
5. Визначити діагностичні критерії розумової відсталості.
6. Дати визначення поняттю «ЗПР».
7. Пояснити, чим відрізняється ЗПР від розумової відсталості. Доведіть відмінності за діагностичними критеріями розумової відсталості (за Г.Є. Сухаревою).

**Література: основна – 15, 16, 18, 28, 29;
додаткова – 14.**

Тема 10. Психологія здоров'я

Навчальна мета: ознайомитися з поняттям «здоров'я», проблемами здоров'я і здорового способу життя, психологічними факторами здоров'я, критеріями психічного і соціального здоров'я. Розглянути основні методи психотерапевтичного впливу та надання психологічної допомоги для збереження і зміцнення психічного здоров'я та профілактики виникнення психосоматичних та нервових захворювань.

Основні поняття: здоров'я, психічне здоров'я, соціальне здоров'я, адаптація, дезадаптація, здоровий спосіб життя, психотерапевтичний вплив, психологічна корекція, консультування.

План заняття:

1. Психологія здоров'я як новий науковий напрямок.
2. Проблеми здоров'я і здорового способу життя, його критерії, сутнісна характеристика.
3. Критерії психічного і соціального здоров'я.
4. Психічна адаптація. Психологічні феномени психічної дезадаптації.
5. Роль клінічного психолога у збереженні і зміцненні психічного здоров'я».

Завдання для самостійної роботи на занятті:

1. Виконати тестові завдання (за індивідуальними картками).
2. Охарактеризувати значення термінів: здоров'я, хвороба, здоровий спосіб життя, стрес, адаптація, дезадаптація, копінг-стратегія.
3. Заповніть таблицю «Моделі здоров'я»

№п/п	Назва моделі	Характеристика моделі
1.	Біологічна модель	
2.	Медична модель	
3.	Біомедична модель	
4.	Ціннісно-соціальна модель	
5.	Біосоціальна модель	

Домашнє завдання:

Методи профілактики та укріплення здоров'я.

Питання для самостійного вивчення:

Скласти тези чи стислий конспект до запропонованих питань.

1. Стрес і здоров'я. Сучасні концепції стресу.
2. Стиль життя і здоров'я. Профілактика хвороб пов'язаних із стилем життя.

Питання для обговорення:

1. Які ступені психічного здоров'я виділяє С.Б. Семичов?
2. Які ви знаєте критерії загального і психічного здоров'я?
3. Перерахуйте соціологічні аспекти здоров'я та хвороби.

**Література: основна – 13, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 30;
додаткова – 10, 15, 23.**

ЧАСТИНА III. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ВИКОНАННЮ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Організація та форми самостійної роботи студентів

Самостійна робота студентів з дисципліни «Клінічна психологія» потребує наявності серйозної та стійкої мотивації, що визначається необхідністю ефективної професійної діяльності.

Активізація самостійної роботи може бути забезпечена:

- участю у творчій діяльності;
- використанням активних методів навчання;
- мотивуючими факторами контролю знань (рейтингова та накопичувальна системи оцінювання);

Основне завдання самостійної роботи – навчити студентів свідомо працювати не тільки з навчальним матеріалом, а й з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації та самовиховання, сформувані вміння та навички постійно підвищувати свою кваліфікацію.

При організації самостійної роботи є єдність таких її взаємопов'язаних форм: аудиторна робота; позааудиторна пошуково-аналітична робота; творча наукова робота.

Аудиторна самостійна робота – це участь у лекційних і семінарських заняттях.

Так, під час семінарського заняття студенти детально аналізують фактори, що впливають на процес проведення медико-психологічних досліджень, технологічні особливості їх проведення у різних галузях клінічної психології, методи та структурні технологічні процеси різних видів медико-психологічних досліджень.

На семінарських заняттях перевіряється засвоєння отриманих знань шляхом застосування попередньо підготовленого методичного матеріалу – тестів для виявлення ступеня опанування необхідними теоретичними і практичними положеннями. Крім того, застосовуються опитування, аналіз типових помилок, дискусії, семінари, рефлексійний аналіз розуміння матеріалу тощо. Підготовка до таких занять потребує ґрунтовної теоретичної і практичної самостійної роботи.

При проведенні семінарів обговорюються попередньо визначені питання, до яких студенти готують тези виступів, реферати. При проведенні семінарів визначаються:

- здатність формулювати та захищати свою позицію;
- активність;
- можливість науково мислити;
- навички самостійно працювати з літературою, першоджерелами з дисципліни та методикою їх опрацювання;
- якість написання рефератів тощо.

Дискусії дозволяють виявити індивідуальні особливості розуміння питання, навчитись у творчій суперечці визначати істину, встановлювати особисті і спільні погляди на проблему. В процесі дискусії студенти збагачують зміст вже відомого матеріалу, впорядковують і закріплюють його.

З дисципліни «Клінічна психологія» застосовують такі форми проведення семінарів і дискусій:

- запитання і відповіді з коментарями;
- розгорнуті бесіди;
- дискусії за принципом «круглий стіл»;
- обговорення письмових рефератів та їх оцінювання;
- вирішення проблемних питань, розбір конкретних ситуацій;
- «мозкова атака», або «потік ідей»;
- «майстер-класи».

Позааудиторна робота – це пошуково-аналітична і наукова робота, що сприяє виробленню мислення, формуванню та закріпленню умінь і навичок, отриманих на лекціях і практичних заняттях. Доцільними при вивченні дисципліни «Клінічна психологія» є такі форми проведення самостійної роботи:

- пошук та огляд наукових джерел за заданою проблематикою;
- підготовка рефератів;
- формулювання понять;
- відповідальне виконання домашніх завдань;
- ретельна підготовка до семінарських занять і проведення дискусій, тощо.

Особливої уваги потребують розділи навчально-тематичного плану, за якими не читаються лекції.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації.

Кожен студент повинен вміти раціонально організовувати свою навчальну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. Необхідно, щоб план самостійного навчання був реальним і його виконання давало плідні наслідки.

Самостійна робота з дисципліни «Клінічна психологія» передбачає підготовку студентів до лекцій та виконання практичної роботи і реферативних робіт.

Для роботи над кожною темою студентів потрібно спочатку перечитати конспект лекцій із відповідної теми. Для вивчення матеріалу студентів необхідно опрацювати відповідні питання та дати на них розгорнуту відповідь. Для такої підготовки необхідно користуватися не тільки конспектом лекцій, а літературою – обов'язковою та додатковою.

Для успішної самостійної роботи чимало часу студент присвячує роботі в бібліотеці. Треба розуміти сутність складання алфавітного й тематичного каталогів, вміти швидко знаходити в них необхідну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з літературними джерелами студентів корисно скласти свою власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на необхідні для нього книги, брошури або статті.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером їх викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (глави, розділи, підрозділи тощо), а також розсортувати його за важливістю (для детального вивчення, для ознайомлення). Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти сутність думки автора. Значення незнайомих термінів слід одразу ж з'ясувати за тлумачними словниками, енциклопедіями, спеціалізованими довідниками. Корисно робити виписки на окремих аркушах паперу найважливіших думок, формулювань, окремих висловів із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Конспект є стислим викладом основної сутності опрацьованого літературного матеріалу. Він має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами і формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати повністю з посиланнями на автора, джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо дотримуватися логічного зв'язку між окремими складниками тексту. У конспекті корисно підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Систематичне конспектування опрацьованого матеріалу дисциплінує розум, відпрацьовує вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Вивчення курсу «Клінічна психологія» супроводжується складанням схем, графіків, таблиць та їхнім подальшим аналізом. Схеми, які складаються студентами, повинні бути наочними, змістовними, логічно обґрунтованими. Великий обсяг цифрової, медичної чи психологічної інформації доцільно зводити у таблиці, це впорядковує дані, робить їх зручнішими для сприйняття.

Самостійна робота з дисципліни «Клінічна психологія» передбачає підготовку студентів до лекцій, семінарських занять, підготовку теоретичних

питань, які виносяться на самостійне опрацювання, та написання реферативної роботи і виконання практичних робіт.

Практичні завдання для самостійної роботи

1. Самостійно провести дослідження, або самотестування і обговорити особливості феноменології виявлених характеристик психофізичного статусу досліджуваного за наступними методиками:
 - Особистісний опитувальник Бехтеревського інституту (ЛОБІ): діагностика типів відношення до хвороби.
 - Шкала Монтгомері-Асберга для оцінки депресії (MADRS).
 - Шкала Гамільтона для оцінки тривоги (HARS).
 - Проективні методики (тест Люшера, малюнкові тести).
2. Самостійно провести дослідження, або самотестування і обговорити особливості феноменології виявлених характеристик психосоматичного статусу досліджуваного за наступними методиками:
 - Тип поведінкової активності (ТПА);
 - Торонтська Алекситимічна Шкала (ТАШ);
 - Гісенський опитувальник соматичних скарг (ГОС).

Методичні рекомендації до написання рефератів

Реферат (лат. *referre* – доповідати, повідомляти) - це підсумок вивчення як окремої теми, так і дисципліни в цілому.

Обсяг реферату визначається специфікою досліджуваного питання і змістом матеріалів (документів), їх науковою цінністю та практичним значенням. Оптимальний обсяг реферату – 10-15 сторінок. Реферат має відповідати вимогам до оформлення рукопису кваліфікаційної роботи: вступ і висновки в сумі не повинні перевищувати 20 % його загального обсягу; текст друкується через 1,5 інтервала на одній сторінці стандартного аркуша з такими полями: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм; всі сторінки нумеруються: загальна нумерація починається з титульного листа, проте порядковий номер на ньому не ставиться.

На титульному листі реферату вказуються: офіційна назва навчального закладу, інститут і кафедра; прізвище та ініціали автора (абревіатура навчальної групи); повна назва теми; прізвище та ініціали наукового керівника, його науковий ступінь і вчене звання; місто, де знаходиться навчальний заклад, та рік написання реферату. Після титульного листа наводиться зміст реферату з точною назвою кожного розділу (параграфу) і з посиланням на сторінки.

Список використаних джерел складається з дотриманням загальноновизнаних вимог до робіт, що готуються до друку. До списку вносяться лише праці безпосередньо використані в рефераті. Монографії і збірники, що не мають на титульному аркуші прізвища автора (авторів), включаються до загального списку за алфавітним розміщенням заголовка.

Тема реферату – це не просто повторення засвоєного матеріалу лекції або семінарського заняття, а самостійно розроблена проблема, достатньо чітко виокремлена від інших. Неприпустиме поєднання декількох проблем або, навпаки, штучне виокремлення певної частини єдиного питання.

Важливими критеріями при виборі теми реферату є її актуальність, широка джерельна база, наявність необхідного фактичного матеріалу, а також достатнє її висвітлення в науково-методичній літературі, що передбачає, в першу чергу, ознайомлення із загальною концепцією автора праці та його висновками.

Структура реферату: титульний аркуш; зміст (план); вступ; розділи (вони часто поділяються на параграфи); висновки; список використаних джерел; додатки (у яких наводяться таблиці, схеми, діаграми тощо); перелік умовних позначень.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість з огляду на розвиток науки та практики або науково-методичної діяльності у сфері освіти. У вступі необхідно подати аналіз використаних джерел, назвавши при цьому авторів, які вивчали дану тематику, визначити сутність основних чинників, що вплинули на розвиток явища або процесу, що досліджується, на недостатньо досліджені питання, з'ясувавши причини їх слабкої аргументації.

Основну частину реферату складають кілька розділів (що можуть бути розбиті на параграфи), логічно поєднані між собою.

Виклад матеріалу має бути логічним, послідовним, без повторень. Слід використовувати синтаксичні конструкції, характерні для стилю наукових документів, уникати складних граматичних зворотів, незвичних термінів і символів, або пояснювати їх одразу, при першому згадуванні в тексті. Терміни, окремі слова і словосполучення можна замінювати абрєвіатурами і сприйнятливими текстовими скороченнями, значення яких зрозуміле з контексту.

Неприпустимо використовувати цитати без посилання на автора. При цитуванні будь-якого фрагмента джерела не можна припускатися неточностей. Взагалі, цитатами не слід зловживати. Якщо якийсь важливий документ потребує наведення в повному обсязі, то краще винести його в додатки.

У рефераті необхідно визначити і викласти основні тенденції дослідження, підтвердити їх найтипівішими прикладами, відобразити сучасні ідеї та гіпотези, методики та методичні підходи до вивчення проблеми. Доцільно зупинитися на якомусь дискусійному моменті і спробувати проаналізувати позиції сторін, приєднавшись до однієї з них, чи висловити власну думку на певну проблему та визначити перспективи її розв'язання.

Кожен розділ реферату повинен завершуватися короткими висновками, чіткими і лаконічними, де узагальнено оцінки та практичні рекомендації. Можна стисло вказати на перспективи подальшого дослідження проблеми.

Реферат оцінюється за такими критеріями: актуальність; наукова та практична цінність; глибина розкриття теми, вирішення поставлених завдань; повнота використання рекомендованої літератури; обґрунтування висновків; грамотність; стиль викладу; оформлення реферату; обсяг виконаної роботи; завершеність дослідження.

Теми рефератів

1. Сучасна екологічна і демографічна ситуація в детермінації уявлень суспільства щодо критеріїв загального і психічного здоров'я людини, нації.
2. Соціально-психологічні засоби профілактики та удосконалення психічного і психологічного здоров'я особистості: історичний досвід і сучасні тенденції.
3. Методи «життєвого шляху» і «анамнезу хвороби» як інструмент об'єктивізації функціонального діагнозу і планування психокорекційної роботи з хворим.
4. Структурні і змістовні компоненти внутрішньої картини хвороби і їх експериментально-психологічне обґрунтування.
5. Психосоматичний симптом як феномен культури (історико-психологічний аналіз).
6. Психолого-психотерапевтичні технології (психоаналіз, гештальттерапія, логотерапія, НЛП) у подоланні особистісно-смыслових деформацій при психосоматичних розладах.
7. Вищі психічні функції: принципи формування і реалізації.
8. Структурно-функціональна організація кори головного мозку.
9. Нейрофізіологічна структура рухового навику.
10. Методи дослідження порушень психічних процесів і станів у дітей.
11. Специфіка порушень в психічному розвитку у підлітків.
12. Психічні порушення як наслідок несприятливих соціальних умов розвитку і виховання.
13. Психопатологічні розлади особистості і їх корекція.
14. Особливості патопсихологічної симптоматики невротичного регістра.
15. Особливості патопсихологічних розладів психотичного рівня.
16. Олігофренія і її диференціація від прикордонної розумової відсталості.
17. Сучасні тенденції у вітчизняній і зарубіжній суїцидології.
18. Надцінісні захоплення XXI століття – «особистість в «мережі» глобалізації».
19. Психокорекція і психотерапія вікових криз.
20. Особливості особових трансформацій ліквідаторів аварії на ЧАЕС.
21. Проблеми танатології в сучасних соціально-культурних умовах.
22. Психологічні проблеми гінекологічної клініки.
23. Надмірне харчування і ожиріння як психосоматична проблема.

24. Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор розвитку психосоматичних порушень.
25. Психогенні сексуальні порушення.
26. Психологічні проблеми при захворюваннях серця.
27. Психічні порушення при дефектах зору.
28. Зміна особистості у хворих хронічними соматичними захворюваннями.
29. Психічні порушення, пов'язані з вагітністю і пологами.
30. Психологічні особливості хворих з виразкою шлунку.
31. Внутрішня картина хвороби при гіпертонії.
32. Психосоматичні взаємозв'язки. Теорії психосоматичних взаємовідносин: психоаналітична, нейрогуморальна, фізіологічна, кортико-вісцеральна.
33. Вплив психічних факторів на соматичне здоров'я людини.
34. Проблеми залежної поведінки (алкоголізм, наркоманія тощо) та роль клінічного психолога в їх подоланні.
35. Проблеми етики та деонтології у медичній психології.
36. Конфіденційність, повага особистості пацієнта (клієнта), його свободи і незалежності, честі і гідності, позиція «не зашкодити» у діяльності медичного психолога.
37. Основи медичної деонтології.

Варіанти індивідуальних творчих завдань

Варіант 1

1. Психопатологічна поведінка.
2. Клініко-фізіологічні основи поведінки, що відхиляється від норми.
3. Психічні характеристики хворих в залежності від діагнозу.

Варіант 2

1. Патологічне формування особистості.
2. Порушення інтелекту; класифікація; характеристика вроджених порушень інтелекту (олігофренія), їх основні форми.
3. Психологічні характеристики хворих з дефектами тіла та органів чуття.

Варіант 3

1. Основні види психопатій та акцентуацій характеру за А.Е.Лічко.
2. Психологічні основи психотерапії: класифікація основних методів психотерапії.
3. Методи нейропсихологічного дослідження.

Варіант 4

1. Проблема мови в нейропсихології.
2. Предмет і завдання клінічної психології.

3. Соціальні та біологічні складові нормального й аномального розвитку людини.

Варіант 5

1. Поняття симптома, симптомокомплекса, синдрому в патопсихології.
2. Психологічні характеристики хворих з акушерською і гінекологічною патологією.
3. Етика в клінічній психології.

Варіант 6

1. Методи дослідження в клінічній психології.
2. Патопсихологічне оцінювання індивідуально-психологічних особливостей.
3. Психологія хворого. Психічне реагування на захворювання та психологія соматично хворого.

Варіант 7

1. Вплив хвороби на психіку людини. Поняття «внутрішньої картини хвороби».
2. Психологічні характеристики хворих з хірургічною патологією.
3. Патопсихологічне оцінювання порушень пам'яті.

Варіант 8

1. Методи дослідження порушень відчуття та сприймання.
2. Основні форми поведінки, що відхиляється від норми.
3. Патопсихологічні методи дослідження.

Варіант 9

1. Афазії, класифікація та характеристики.
2. Психологічна характеристика дітей при різних формах аномального розвитку.
3. Принципи, особливості, різновиди психологічного консультування.

Варіант 10

1. Основні поняття нейропсихології.
2. Етапи клінічного опитування пацієнта.
3. Порушення розумового розвитку при дифузних враженнях мозку.

Варіант 11

1. Нейропсихологічні синдроми полімодальної генези.
2. Характеристика розділів клінічної психології.
3. Психологічні характеристики хворих з терапевтичною патологією.

Варіант 12

1. Сенсорні та гностичні розлади аналізаторів.
2. Поняття адиктивної поведінки.
3. Типи психологічного реагування на захворювання.

Варіант 13

1. Патопсихологічне оцінювання порушень емоцій.
2. Патологічні та непатологічні форми девіантної поведінки.
3. Психічні особливості та психосоматичні розлади у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Варіант 14

1. Основні види патопсихологічних синдромів.
2. Правові і деонтологічні аспекти поведінки медичного психолога.
3. Психологічні характеристики хворих з онкологічною патологією.

Варіант 15

1. Поняття дизонтогенії та основні види психічного дизонтогенеза.
2. Соціально-психологічні фактори поведінки, що відхиляється від норми.
3. Експериментально-психологічні (пато- і нейропсихологічні) методи дослідження в клінічній психології.

Варіант 16

1. Психологічна корекція.
2. Мова та її порушення. Афазії.
3. Зміни психічної діяльності при хронічних соматичних захворюваннях.

Варіант 17

1. Психічні особливості та психосоматичні розлади в період новонародженості, немовляти і раннього дитинства.
2. Предмет патопсихології, її теоретичні основи.
3. Профілактика девіантної поведінки.

Варіант 18

1. Психологічні особливості та психосоматичні розлади у підлітків.
2. Взаємозв'язок клінічної психології з іншими науками.
3. Психотерапія: принципи, особливості, різновиди.

Варіант 19

1. Концепція алекситимії у психосоматичній медицині.
2. Патохарактерологічна поведінка.
3. Затримка психічного розвитку.

Варіант 20

1. Делінквентна і адиктивна поведінка.

2. Психічний недорозвиток. Розумово-відсталі діти.
3. Психоаналітичний напрям у психосоматичній медицині.

Варіант 21

1. Концепція профілю особистості у психосоматичній медицині.
2. Дисгармонічний психічний розвиток. Психопатія як форма дисгармонії особистості.
3. Клінічне інтерв'ювання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми в умовах лікувальної взаємодії називається:
 - а) інтерактивна толерантність;
 - б) інтерактивна компетентність;
 - в) комунікативна толерантність;
 - г) комунікативна компетентність.
2. Суб'єктивне відношення до захворювання називається:
 - а) анозогнозія;
 - б) внутрішня картина хвороби;
 - в) іпохондрія;
 - г) рефлексія;
 - д) егоцентризм.
3. Тип психологічного реагування на хворобу, при якому відбувається «втеча в хворобу» називається:
 - а) іпохондричний тип;
 - б) егоцентричний тип;
 - в) ергопатичний тип;
 - г) істеричний тип.
4. Який тип психічного реагування, як правило, виникає у пацієнта у відповідь на діагностику злоякісної пухлини:
 - а) неврастенічний;
 - б) іпохондричний;
 - в) апатичний;
 - г) анозогнозичний;
 - д) obsesивно-фобічний.
5. Дисморфоманія відноситься до психічних переживань, специфічних для осіб:
 - а) зрілого віку;
 - б) похилого віку;

- в) дітей;
- г) підлітків;
- д) всі відповіді вірні.

6. Апатичний тип психічного реагування на захворювання відноситься до групи з:

- а) інтерпсихічною направленістю психічної дезадаптації;
- б) інтрапсихічною направленістю психічної дезадаптації;
- в) без порушення соціальної адаптації;
- г) міжособистісною направленістю психічної дезадаптації;
- д) міжгруповою направленістю психічної дезадаптації.

7. Антиципація – це:

- а) здатність людини предвзято сприймати події;
- б) здатність людини передбачати хід подій;
- в) здатність людини швидко реагувати на події;
- г) здатність людини витягнути в підсвідомість події, які носять негативний емоційний характер.

8. Постійне непереборне бажання людини піддаватися хірургічному втручанню з приводу уявлених проявів хвороби називають:

- а) симуляцією;
- б) аграваційним синдромом;
- в) іпохондричним синдромом;
- г) синдромом Ашафенбурга;
- д) синдром Мюнхаузена.

9. Для дітей, підлітків і молоді, найбільш тяжкими в психологічному відношенні являються:

- а) сексуальні розлади;
- б) захворювання, які змінюють зовнішність;
- в) рак;
- г) інфаркт;
- д) інсульт.

10. Соматонозогнозія – це:

- а) невротична реакція на хворобу;
- б) невроз у соматичних хворих;
- в) усвідомлення власної хвороби;
- г) неусвідомлення наявності хвороби;
- д) нічого з перерахованого.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Предмет, цілі, завдання і структура медичної психології.
2. Взаємозв'язок клінічної психології з іншими науками.
3. Історія становлення вітчизняної та зарубіжної клінічної психології.
4. Методи дослідження в клінічній психології.
5. Етапи клінічного опитування пацієнта.
6. Класи захворювань (види хвороб) і їх етіологія.
7. Завдання психолога-практика в області клінічної психології.
8. Методологічні парадигми норми і патології, здоров'я і хвороби.
9. Діагностичний континуум і види критеріїв психічної норми.
10. Принципи розмежування психологічних феноменів та психопатологічних симптомів.
11. Сучасні критерії загального і психічного здоров'я.
12. Концепція хвороби і фактори біосоціальної системи: «особа-хвороба-лікування».
13. Функціональний діагноз - основа системно-особистісного підходу в діагностиці хвороб.
14. Хворий як суб'єкт процесу лікування. «Особистісні» складові хвороби.
15. Внутрішня картина хвороби: структура і динаміка особистісних уявлень про хворобу.
16. Деонтологія: психологічні чинники відносин хворого й оточення.
17. Деонтологія: правові і деонтологічні аспекти поведінки клінічного психолога.
18. Деонтологія: психологія лікувальної взаємодії у діаді «лікар-хворий».
19. Психологія хворого: об'єктивна і суб'єктивна вага захворювання.
20. Психологія хворого: вікові особливості і відношення до хвороб.
21. Психологія хворого: професійна діяльність і хвороба.
22. Психологія хворого: риси темпераменту в детермінації відносин до хвороби.
23. Психологія хворого: особливості характеру в структурі картини хвороби.
24. Психологія хворого: особистісні смисли, світогляд і типи реакцій на хворобу.
25. Психологія хворого: Поняття «внутрішньої картини хвороби».
26. Психологія хворого: Зміни психічної діяльності при хронічних соматичних захворюваннях.
27. Психологія хворого. Психічне реагування на захворювання та психологія соматично хворого.
28. Типи психологічного реагування на захворювання.
29. Психічні характеристики хворих в залежності від діагнозу.
30. Психологія хворого: Психологічні характеристики хворих з онкологічною патологією.
31. Психологія хворого: Психологічні характеристики хворих з акушерською і гінекологічною патологією.

32. Психолгія хворого: Психологічні характеристики хворих з терапевтичною патологією.
33. Психолгія хворого: Психологічні характеристики хворих з хірургічною патологією.
34. Психолгія хворого: Психологічні характеристики хворих з дефектами тіла та органів чуття.
35. Психосоматика: сучасні соціально-екологічні умови життя і психосоматичні розлади.
36. Психосоматика: нейродинамічні передумови психосоматичної симптоматики.
37. Психосоматика: функції емоцій у виникненні психосоматичних захворювань.
38. Психосоматика: реакції на стрес і психосоматичні розлади.
39. Психосоматика: довгострокова пам'ять у структурі психосоматичних розладів.
40. Психосоматика: роль астенії у виникненні психосоматических симптомів.
41. Психосоматика: психофізіологічні прояви соматизованої тривоги і депресії.
42. Психосоматика: основні психопатологічні симптоми психосоматичних розладів.
43. Психосоматика: особистісні трансформації при психосоматичних розладах.
44. Психосоматика: Психоаналітичний напрям у психосоматичній медицині.
45. Психосоматика: Концепція профілю особистості у психосоматичній медицині.
46. Психосоматика: Концепція алексітимії у психосоматичній медицині.
47. Нейропсихологія: основні категорії системи нейропсихологічного знання.
48. Нейропсихологія: структурно-функціональні принципи діяльності головного мозку.
49. Нейропсихологія: міжкульова асиметрія і взаємодія півкуль головного мозку.
50. Нейропсихологія: сенсорні і гностичні зорові розлади. Зорові агнозії.
51. Нейропсихологія: сенсорні і гностичні шкіряно-кінестетичні розлади. Тактильні агнозії.
52. Нейропсихологія: сенсорні і гностичні слухові розлади. Слухові агнозії.
53. Нейропсихологія: структура рухової навички. Порушення мимовільних рухів.
54. Нейропсихологія: аферентні механізми довільних рухів. Порушення контролю рухів.
55. Нейропсихологія: еферентні механізми рухів. Порушення програмування рухів.

- 56.Нейропсихологія: мовна діяльність і порушення мови при ураженнях мозоку. Афазії.
- 57.Нейропсихологія: мнестична діяльність. Порушення пам'яті при локальних ураженнях мозку.
- 58.Нейропсихологія: теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій.
- 59.Нейропсихологія: первинні та вторинні нейропсихологічні симптоми.
- 60.Нейропсихологія: основні напрямки нейропсихології (клінічна нейропсихологія, експериментальна, реабілітаційна, психофізіологічна, нейропсихологія дитячого віку).
- 61.Психологія аномального розвитку: поняття дизонтогенії та основні види психічного дизонтогенеза.
- 62.Психологія аномального розвитку: психологічна характеристика дітей при різних формах аномального розвитку.
- 63.Психологія аномального розвитку: психічний недорозвиток. Розумово-відсталі діти.
- 64.Психологія аномального розвитку: затримка психічного розвитку.
- 65.Психологія аномального розвитку: дисгармонічний психічний розвиток. Психопатія як форма дисгармонії особистості.
- 66.Психологія аномального розвитку: соціальні та біологічні складові нормального й аномального розвитку людини.
- 67.Девіації поведінки: делінквентна поведінка.
- 68.Девіації поведінки: адиктивна поведінка.
- 69.Девіації поведінки: патохарактерологічна поведінка.
- 70.Девіації поведінки: психопатологічна поведінка.
- 71.Девіації поведінки: поведінка на основі гіперздібностей.
- 72.Клінічні форми девіантної поведінки: агресивна поведінка.
- 73.Клінічні форми девіантної поведінки: аутоагресивна поведінка.
- 74.Клінічні форми девіантної поведінки: наркозалежності.
75. Клінічні форми девіантної поведінки: порушення харчової поведінки.
- 76.Клінічні форми девіантної поведінки: сексуальні девіації і перверсії.
- 77.Клінічні форми девіантної поведінки: зверхцінні психологічні захоплення.
78. Клінічні форми девіантної поведінки: зверхцінні психопатологічні захоплення.
- 79.Клінічні форми девіантної поведінки: патохарактерологічні реакції.
80. Клінічні форми девіантної поведінки: комунікативні девіації.
- 81.Клінічні форми девіантної поведінки: аморальна і асоціальна поведінка.
- 82.Клінічні форми девіантної поведінки: неестетична поведінка.
- 83.Патопсихологія: предмет, цілі і задачі патопсихології.
- 84.Патопсихологія: методи патопсихології. Патопсихологічний експеримент.
85. Патопсихологія: принципи побудови і стратегії патопсихологічного дослідження.

86. Патопсихологія: етапи патопсихологічного дослідження і патопсихологічний діагноз.
87. Патопсихологія: психотичні і непсихотичні психічні розлади і їхня діагностика.
88. Патопсихологія: емпірико-аналітична структура і види патопсихологічних синдромів.
89. Патопсихологія: основні види патопсихологічних синдромів.
90. Психотерапія: психологічні основи психотерапії: класифікація основних методів психотерапії.
91. Психотерапія: методи психоаналітичної терапії в роботі з хворими.
92. Психотерапія: методи адлеріанської терапії в роботі з хворими.
93. Психотерапія: методи логотерапії в роботі з хворими.
94. Психотерапія: методи НЛП у психотерапевтичній роботі з хворими.
95. Кризісологія: соціально-психологічні фактори виникнення кризових станів.
96. Кризісологія: роль вікових криз у соціально-ситуативній дезадаптації особистості.
97. Кризісологія: техногенні катастрофи й особистісні кризи.
98. Кризісологія: психокорекційна робота з особами, що пережили життєві катастрофи.
99. Кризісологія: реакція горя в рамках розладів соціально-психологічної адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Абрамова Г.С. Психология в медицине / Г.С. Абрамова, Ю.А. Юдич. – М.: ЛПА «Кафедра-М», 1998. – 272с.
2. Антропов Ю.Ф. Психосоматические расстройства и патологические привычные действия у детей и подростков / Ю.Ф. Антропов, Ю.С. Шевченко. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 1999. – 304с.
3. Бизюк А.П. Основы нейропсихологии: учебное пособие/ А.П. Бизюк. – СПб.: Речь, 2005. – 293с.
4. Блейхер В.М. Практическая патопсихология: Руководство для врачей и медицинских психологов/ Блейхер В.М., Крук И.В., Боков С.Н. – Ростов н/Д: Феникс, 1996. – 448с.
5. Вітенко І.С. Основи психології: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації/ Вітенко І.С., Вітенко Т.І. – Вінниця: Нова книга, 2001.- 255
6. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М.: АПН РСФСР, 1960. – 450с.
7. Гарбузов В.И. Концепция инстинктов и психосоматическая патология / В.И. Гарбузов. – СПб.: Сотис, 1999. – 320с.
8. Гройсман А.Л. Медицинская психология / А.Л. Гройсман. – М.:Магистр,1997. – 461с.
9. Загальна та медична психологія (практикум) /Під заг.ред. проф. І.Д.Спіріної, проф. І.С.Вітенка. – Дніпропетровськ: АРТ ПРЕС, 2002.
10. Зейгарник Б.В. Патопсихология: Учебное пособие для студентов вузов/ Зейгарник Б.В. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 208с.
11. Зейгарник Б.В. Принципы построения патопсихологического исследования. Практикум по патопсихологии. Москва: Изд-во Московского Университета, 1987.
12. Каган В.Е. Внутренняя картина здоровья – термин или концепция? / В.Е. Каган // Вопр. психологии. – 1993. – № 1. – С. 86–88.
13. Карвасарский Б.Д. Медицинская психология/ Карвасарский Б.Д. – Л.: Медицина, 1982. – 271с.
14. Кирпиченко А.А. Основы медицинской психологии /А.А. Кирпиченко, Б.Б. Ладик, А.А. Пашков. – Минск: "Вышэйшая школа", 1998. — 144 с.
15. Клиническая психология: Учебник для студентов медицинских вузов и факультетов клинической психологии /Под ред. проф. Б.Д.Карвасарского. – СПб.: Питер, 2002. – 560с.
16. Клиническая психология / Под ред. М. Перре, У. Бауманна. СПб.: Питер, 2002. – 733.
17. Лакосина Н.Д. Учебное пособие по медицинской психологии/ Лакосина Н.Д., Ушаков Г.К. – М.: «Медицина», 1976.

18. Лебединский В.В. Нарушения психического развития у детей/ В.В. Лебединский. – М.: Издательство Московского университета, 1985. – 167с.
19. Левченко И.Ю. Патопсихология: теория и практика / И.Ю. Левченко. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 232 с.
20. Лубовский В.И. Специальная психология Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева и др. Под ред. В. И. Лубовского. – 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 464 с.
21. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга/ А.Р. Лурия. – М.: Академический Проект, 2000. – 316с.
22. Лурия А.Р. Мозг человека и психические процессы. – М.: Педагогика, 1970.
23. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии/ Лурия А.Р. – М.: ИЦ «Академия», 2002. – 384с.
24. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство /В.Д. Менделевич . – М.: МЕДпресс, 2002. – 592с.
25. Мягков И.Ф., Медицинская психология: основы патопсихологии и психопатологии. Учебник для вузов / Мягков И.Ф., Боков С.Н. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. – 232с.
26. Николаева В.В. Влияние хронической болезни на психику /В.В. Николаева. – М.: Издательство московского университета, 1987. – 168с.
27. Основи загальної та медичної психології (практикум) /За ред. проф. І.С.Вітенка, проф. О.С.Чабана. – Тернопіль: «Укрмедкнига», 2003. – 344с.
28. Психология детей с отклонениями и нарушениями психического развития. Хрестоматия/ Сост. В.М. Астапов, Ю.В. Микадзе). – СПб.: Питер, 2001. – 379с.
29. Основы специальной психологии: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева и др.; Под ред. Л. В. Кузнецовой. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 480 с.
30. Психология здоровья: Учебник / Под ред. Г.С. Никифорова. СПб: Изд-во СПб ун-та, 2000. – 504с.
31. Сидоров П.И. Введение в клиническую психологию: в 2-х томах/ Сидоров П.И., Парняков А.В. – М.: Академический Проект, Деловая книга, Екатеринбург, 2000. –
32. Соколова Е. Т. Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях/ Соколова Е. Т., Николаева В. В. – М.: SvR-Аргус, 1995. – 360 с.
33. Хомская Е.Д. Нейропсихология: 4-е изд./ Е.Д. Хомская. – СПб.: Питер, 2007. – 496с.
34. Хохліна О.П., Л.Виготський. Про розвиток розумово відсталих дітей//Педагогіка і психологія. – 1997. - №2. – С.186-193.

35. Хрестоматия по патопсихологии / под ред. Б.В. Зейгарник, А.П. Корнилова, В.В. Николаевой. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 160 с.
36. Цветкова Л. С. Введение в нейропсихологию и восстановительное обучение/ Л. С. Цветкова. – М.: МПСИ, 2000. – 148с.

Додаткова

1. Аммон Г. Психосоматическая психотерапия/ Аммон Г. – СПб.: Издательство «Речь», 2000. – 238с.
2. Ахутина Т.В. Нейролингвистический анализ динамической афазии/ Т.В. Ахутина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 143с.
2. Ахутина Т.В. Порождение речи / Т.В. Ахутина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 198с.
3. Братусь Б.С. Аномалии личности/ Б.С. Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 301с.
4. Буклина СБ. Основные гипотезы формирования феномена одностороннего игнорирования // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С.Корсакова. 2001. Т.101. №10.
5. Бухановский А.О. Общая психопатология: Пособие для врачей / А.О. Бухановский, Ю.А. Кутявин, М.Е. Литвак. 2-е изд., перераб. и дополн. – Ростов н/Д: Издательство ЛРНЦ «Феникс», 1998. – 416с.
6. Вассерман Л.И. Методы нейропсихологической психодиагностики/ Вассерман Л.И., Дорофеева С.А., Меерсон Я.А. – СПб.: Стройлеспечать, 1997. – 304с.
7. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки: Учеб. пособие для вузов/ Васильева О.С., Филатов Ф.Р. – М.: Академия, 2003. – 352с.
8. Доброхотова Т.А. Односторонняя пространственная агнозия/ Доброхотова Т.А., Брагина И. И. М.: Книга, 1996. – 109с.
9. Калью, П.И. Сущностная характеристика понятия здоровья и некоторые вопросы перестройки здравоохранения / П.И. Калью. – М: МЗ СССР, 1988. – 67 с.
10. Киященко И.К. Мозг и память/ Киященко И.К., Московтноте Л.И., Симерницкая Э.Г. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 80с.
11. Кок Е.М. Зрительные агнозии/ Е.М. Кок. – Л.: Наука, 1967. – 240с.
12. Корчажинская В. И. Мозг и пространственное восприятие/ Корчажинская В. И., Попово Л. Т. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 87с.
13. Лебединский М.С. Введение в медицинскую психологию/ Лебединский М.С., Мясищев В.Н. – Л.: Медицина, 1966. – 429с.
14. Лищук В.А. Технология повышения личного здоровья. Под. ред. В.И. Покровского/ Лищук В.А., Мосткова Е.В. – М.: Медицина, 1999. – 320с.
15. Лурия А.Р. Язык и сознание/ Лурия А.Р. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. – 319с.
16. Лурия А.Р. Маленькая книжка о большой памяти/ А.Р. Лурия. – М.: Эйдос, 1994. – 94с.

17. Любан-Плоцца Б. Психосоматический больной на приеме у врача /Б. Любан-Плоцца, В. Пельдингер, Ф. Крегер. – СПб.: НИИ им.В.М.Бехтерева, 1996. – 256с.
18. Меерсон Я.А. Высшие зрительные функции/ Я.А. Меерсон. – Л.: Наука, 1986. – 163с.
19. Московичюте Л.И. О функциональной роли левого и правого гиппокампа в мнестических процессах// Нейропсихология сегодня / Под ред. Е.Д.Хомской. М: Изд-во Моск. ун-та, 1995. С.49—53.
20. Мохина И.В. Медицинская психология / И.В. Мохина. – Ростов н/Д, 1978. – 179с.
21. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия /Н. Пезешкиан. – М.: Медицина, 1996. – 464с.
22. Практикум по психологии здоровья / Под. ред. Г.С. Никифорова. СПб: Изд-во «Питер», 2005. – 950с.
23. Психология : учебник / Под ред. А.А. Крылова. – М.: Проспект, 1999. – 453с.
24. Серкач М.Ф. Психология здоровья: Учеб. пособие/ Серкач М.Ф. – М.: Изд-во «Академический проспект Гаудеамус», 2005. – 192с.
25. Симерницкая Э.Г Мозг человека и психические процессы в онтогенезе/ Э.Г Симерницкая. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 191с.
26. Тонконогий И.М. Введение в клиническую нейропсихологию/ И.М. Тонконогий. – Л.: Медицина, 1973. – 255с.
27. Хрестоматия по нейропсихологии /Отв. ред. Е.Д.Хомская. – М.: РПО, 1999. – 526с.